

Projektiva testmetoder kan ge tillförlitliga data

Professor Lennart Sjöberg ifrågasätter tillförlitligheten i kliniska psykologers bedömningar och värdet av sk projektiva test [1]. Som Siv Boalt Boethius redan framhållit [2] finns det en berättigad kritik mot såväl vissa metoders brist på normdata som missbruk av metoder i enskilda fall.

Vi instämmer i det som förefaller vara Sjöbergs grundinställning, att man bör kritiskt granska psykologiska testmetoder. Sjöbergs granskning av projektiva metoder innehåller dock exempel på bristfälligt underbyggda, svepande generaliseringar, och några direkta felaktigheter, vilka vi ser oss föränlåtna att kommentera.

Tyckande utan grund

Läsaren får inledningsvis veta att en majoritet av kliniska psykologer i USA, och förmodligen också i Sverige, genom sin grundutbildning präglas till ett ovetenskapligt och okritiskt tänkande. Denna nedvärdering av en hel yrkeskår är uttryck för ett subjektivt tyckande och saknar grund. Referensen i detta sammanhang till andra författares subjektiva bedömning [3] gör inte tyckandet mer trovärdigt.

Brokig samling metoder

Projektiva test är en brokig samling metoder som har det enda gemensamt att den som går igenom testet ställs inför en uppgift som kan lösas på många olika sätt. Termen »projektion» är inte särskilt betecknande för de mångskiftande verksamma mekanismerna i dessa test, men är tillsvidare ett vedertaget

Författare

THOMAS LINDGREN

leg psykolog, doktorand, institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska institutet

HARALD JANSON

fil dr, leg psykolog, Regionsenter for barne- og ungdomspsykiatri, helseregion øst og sør, Oslo.

samlingsnamn [4, 5]. I till exempel Rorschachmetoden ombeds man säga vad bläckfläckar ser ut som; i Ericametoden får ett barn leka med en uppsättning leksaker i sand; i Machovermetoden ombeds barnet att teckna människor och svara på frågor om figurerna; osv.

Testpersoners lösningar av en testuppgift kan också utvärderas på många olika sätt; man kan till exempel koda förekomsten av vissa testbeteenden eller låta erfarna kliniker skatta personlighetsegenskaper utifrån hela testresultatet [4]. En del utvärderingsprocedurer bygger på psykoanalytisk teori medan andra inte gör det. Att, som Sjöberg gör, påstå att alla projektiva metoders teoretiska bakgrund är den psykodynamiska skolan är felaktigt.

Reliabilitet och validitet

Det är en grundsats inom psykometrin att reliabilitet (tillförlitlighet) och validitet (giltighet) inte kan fastställas för psykologiska test som sådana. Som Messick [6, sid. 14] säger: »The properties that signify adequate assessment are properties of scores, not tests. Tests do not have reliabilities, and validities, only test responses do».

När man uttalar sig om reliabilitet och validitet är det alltså enskilda scores (kvantitativa eller kvalitativa tolkningar av testbeteendet härledda enligt en viss procedur) som man kan uttala sig om. Inte om en testmetod som sådan, eftersom – såsom framhållits ovan – flera olika procedurer kan användas för att analysera testbeteendet. En procedur kan vara tillförlitlig och giltig för ett visst syfte, medan en annan kan vara otillförlitlig eller ogiltig.

Som även Sjöberg framhåller kan vissa mått härledda från projektiva metoder ha lika god validitet för specifika ändamål som mått härledda från så kallade objektiva personlighetstest.

Varje seriös genomgång av den omfattande vetenskapliga litteraturen beträffande test som Rorschach och TAT (Thematic Apperception Test) måste utmytna i slutsatsen att det finns såväl studier som stödjer vissa procedurers validitet för vissa ändamål, som studier där validitet inte kunnat påvisas. Det är i och för sig möjligt att räkna »negativa»

»Svepande negativa omdömen, illa underbyggda i litteraturen, duger alltså som argumentation, medan en noggrant genomförd och redovisad empirisk studie ifrågasätts strängt efter en helt annan måttstock.»

och »positiva» utfall, men så länge man inte tar hänsyn till vilken utvärderingsprocedur som har använts, vilken hypotesen var och studiens kvalitet, så säger sådana jämförelser ganska lite.

Sjöbergs angreppssätt är mycket mindre systematiskt än så. Som stöd för påståendet att Rorschachtestets validitet är svag eller obefintlig åberopar han en källa, som i sin tur refererar till den sjätte, måttligt reviderade upplagan av Anastasis grundläggande bok om psykologisk testning. Denna i och för sig utmärkta lärobok innehåller dock ingen djup eller bred litteraturgenomgång av projektiva metoder.

Som enda exempel på en »positiv» Rorschachstudie tar Sjöberg upp en enskild artikel av Hilsenroth och medarbetare, vars metodik han kritiserar bland annat genom att anföra hypotetiska invändningar mot kriteriets oberoende. Svepande negativa omdömen, illa underbyggda i litteraturen, duger alltså som argumentation, medan en noggrant genomförd och redovisad empirisk studie ifrågasätts strängt efter en helt annan måttstock.

En nylig genomgång av forskningen om prediktion av yrkesframgång från psykologiska testmetoder visar, som Sjöberg framhåller, att test på intellektuell förmåga är de mest kraftfulla prediktorerna, medan olika personlighets-

ANNONS

ANNONS

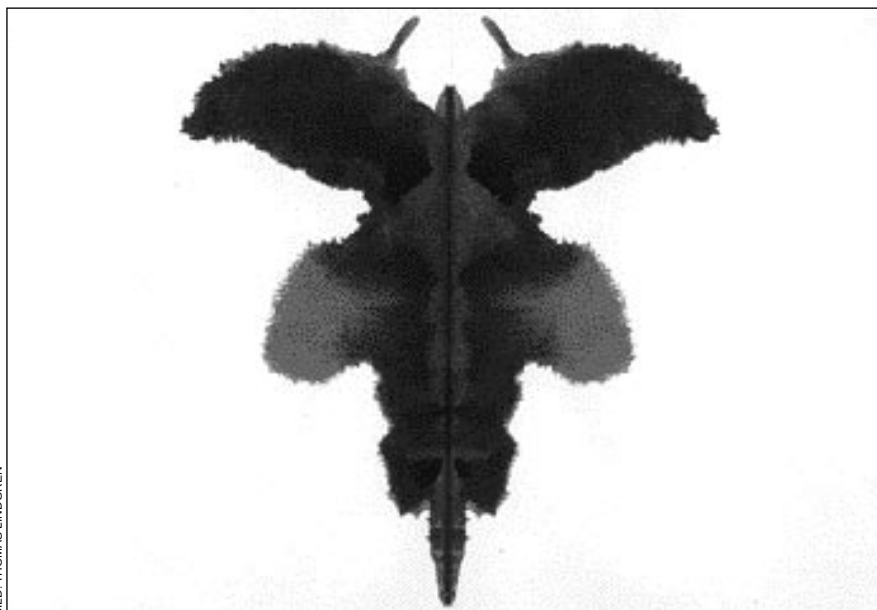

BILD: THOMAS LINDGREN

Teststimuli i Rorschachmetoden utgörs av bläckplumpsbilder. Detta bild-exempel ingår dock ej i testmaterialet.

mått fungerar mycket sämre. Detta fynd går inte automatiskt att överföra till kliniska sammanhang, vilket är det område Sjöberg diskuterar i sin artikel.

För personlighetstest, såsom Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI) och Rorschach, finns meta-studier som stöder den prediktiva validiteten för specifika ändamål [7-11].

Det mest spridda av aktuella sätt att hantera Rorschachmetoden är Comprehensive System [12, 13]. Comprehensive System bygger på omfattande empirisk forskning och är normerat för såväl normalgrupp som ett flertal kliniska grupper. Som Sjöberg framhåller, har Wood och medarbetare påpekat att överensstämmelsen mellan olika bedömare för kodningarna i Comprehensive System inte redovisats adekvat av Exner.

Detta är dock inte samma sak som att interbedömarreliabiliteten skulle vara dålig. Redan före Woods påpekande hade forskare börjat redovisa överensstämmelsen på ett adekvat sätt [14], och idag föreligger data från ett flertal håll som visar mycket god interbedömaröverensstämmelse för de flesta kodningar som ingår i Comprehensive System [4, 15-17].

Testets prediktionsförmåga

Sjöberg för en diskussion om klinisk versus statistisk prediktion. Den slutsats man kan dra av den långa debatten på detta område är att när det finns litteratur som visar på generaliserbara och

valida statistiska/empiriska procedurer för att predicera ett fenomen, så skall klinikern använda sig av dessa i första hand. Med den växande psykiatriska och psykologiska forskningen ökar antalet fall där detta låter sig göras.

Faktum kvarstår dock att det för många av de frågeställningar som klinikern ställs och kommer att ställas inför, saknas generaliserbara empiriska metoder för prediktion. I praktiken blir varje god klinisk användning av psykologiska test en kombination av bägge typerna av överväganden. Inom psykologin, liksom inom andra områden, t ex medicinen, kan ofta skilda tillstånd leda till liknande prestationer i ett och samma test.

Alternativet

När man diskuterar testning och dess brister på det sätt Sjöberg gör, är det viktigt att vara medveten om alternativet – att överlåta på beslutsfattare att fatta livsavgörande beslut utan tillgång till de data och hypoteser som en psykologutredning kan tillföra.

Till skillnad från andra yrkesgrupper som genomför personlighetstestning kräver psykologers yrkesetik att de tar hänsyn till vetenskapliga rön, att de redovisar osäkerheten i sina utsagor (vilken, som Sjöberg framhåller, kan vara betydande när man uttalar sig om människor), och att de arbetar med hänsyn till klientens intressen (vilka inte alltid behöver sammanfalla med önskningar). Till skillnad från oseriösa utövare av testning står legitimerade psykologers yrkesutövning under tillsyn av Socialstyrelsen.

Referenser

1. Sjöberg L. Projektiva test och psykodynamiskt grundade bedömningar otillförlitliga. *Läkartidningen* 2000; 97: 56-9.
2. Boëthius SB. Visst behövs bättre normdata: Önskvärd forskning saknar resurser. *Läkartidningen* 2000; 97: 60-2.
3. Grove WM, Meehl PE. Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: The clinical-statistical controversy. *Psychology, Public Policy, and Law* 1996; 2: 293-323.
4. Janson H. Projective methods and longitudinal developmental research: Considerations of data's nature and reliability. Stockholm: Stockholms universitet, psykologiska institutionen, 1999.
5. Exner JE Jr. Searching for projection in the Rorschach. *Journal of Personality Assessment* 1989; 53: 520-36.
6. Messick SJ. Validity. In: Linn RL, ed. *Educational measurement*. 3rd ed. New York: Macmillan, 1989:11-103.
7. Atkinson L. The comparative validities of the Rorschach and the MMPI: A meta-analysis. *Canadian Psychology* 1986; 27: 238-47.
8. Atkinson L, Quarrington B, Alp IE, Cyr JJ. Rorschach validity: An empirical approach to the literature. *Journal of Clinical Psychology* 1986; 42: 360-2.
9. Parker K, Hanson K, Hunsley J. MMPI, Rorschach and WAIS: A meta-analytic comparison of reliability, stability, and validity. *Psychological Bulletin* 1988; 103: 367-73.
10. Zalewski CE, Gottesman II. (Hu)man versus mean revisited: MMPI group data and psychiatric diagnosis. *Journal of Abnormal Psychology* 1999; 100: 562-8.
11. Spangler W. Validity of questionnaire and TAT measures of need for achievement: Two meta-analyses. *Psychological Bulletin* 1992; 112: 140-54.
12. Exner JE Jr. *The Rorschach: A Comprehensive System* (vol 2). New York: John Wiley and Sons, 1991.
13. Exner JE Jr. *The Rorschach: A comprehensive system* (1). New York: John Wiley and Sons, 1993.
14. McDowell C, Acklin M. Standardizing procedures for calculating Rorschach interrater reliability: Conceptual and empirical foundations. *Journal of Personality Assessment*, 1996; 66, 308-20.
15. Meyer GJ. Assessing reliability: Critical corrections for a critical examination of the Rorschach Comprehensive System. *Psychological Assessment*. 1997; 9: 480-9.
16. Meyer GJ. Thinking clearly about reliability: More critical corrections regarding the Rorschach Comprehensive System. *Psychological Assessment* 1997; 9, 495-8.
17. Meyer GJ, Baxter D, Exner JE, Fowler JC, Hilsenroth MJ, Piers CC. An examination of interrater reliability for scoring the Rorschach Comprehensive System in five data sets. Manuscript submitted for publication (1999).

Replik:

Kan test som Rorschach göra något mer än att bara skilja ut grov psykopatologi?

Thomas Lindgren och Harald Janson går till försvar för de projektiva testen. Inledningsvis påstår de helt framt, utan dokumentation, att kritiken av psykologutbildningen är oberättigad. Det håller inte den med som sett vad psykologer kan åstadkomma t ex i rättsväsendet [1].

Termen projektiva test tycks inte falla författarna i smaken. Motvilligt medger de att den »är tillsvidare ett vedertaget samlingsnamn». Jag avsåg inte bidra till en terminologisk diskussion, och termen projektivt test är vedertagen sedan länge. Dessa test är inte heller lika bra eller dåliga, men ganska litet är känt om detta för andra test än Rorschach. Det testet är troligen det mest använda inom klinisk verksamhet i Sverige och fortfarande, 79 år efter dess publicering, är forskarna djupt oense om dess värde [2].

Kanske är testet »intressant», men från den bedömningen till att använda det som del av underlag för livsavgörande beslut är vägen lång.

Om realibilitet och validitet

Test har enligt författarna inte reliabilitet och validitet, utan testpoäng (scores som Lindgren och Janson skriver) har dessa egenskaper. Detta synes mig vara en strid om påvens skägg. Test, eller föralldel testpoäng, har givetvis ingen abstrakt tillförlitlighet oavsett testgrupp och användningsområde. Vem har påstått det?

Visst har det publicerats studier där t ex Rorschach visat sig ha signifikant korrelation med kriterier. Man kan, föga sensationellt, ibland skilja ut akut insjuknade psykotiker från normalfall, för att ta ett exempel. Som Dawes påpekat

»Det är djupt oetiskt och mycket upprörande att människor behandlas på grundval av gissningar och spekulationer, som påstås vila på vetenskaplig grund, när forskningen i själva verket visar hur stora tveksamheterna är.»

är poängen om test som Rorschach kan göra något mer än att skilja ut grov psykopatologi [3], där testet troligen i alla fall är onödigt.

Även de mest optimistiska användarna av projektiva test kan bara peka på validiteter omkring 0,3; se den aktuella metaanalysen av Hiller och medarbetare [4]. På den nivån är varje uttalande om enskilda individer ytterst osäkert, medan testanvändning vid beslut om urval kan vara väl underbyggda i den meningen att testet kan påvisas ge betydande förbättring av besluten. Därmed inte sagt att projektiva test bör användas vid urval. De metaanalyser av Rorschach som Lindgren och Janson citerar är ca tio år gamla och har fått hård kritik i debatten [4].

Att det ibland är omöjligt att använda statistisk sammanvägning av data har jag tagit upp i min artikel. Det viktiga är att se upp med de svåra felfaktorer som subjektiva bedömningar medför.

Sunt förnuft bättre

Är det måhända bättre att använda andra metoder än projektiva test och kliniska bedömningar, t ex sunt förnuft och mera objektiva metoder? Jag tror faktiskt det.

Lindgrens och Jansons försäkringar

om psykologers »vetenskaplighet» tror jag inte ett dugg på, och Socialstyrelsens kända förkärlek för psykoanalys och psykodynamik får mig att lika lite tro på Socialstyrelsen och dess »tillsyn» av de legitimerade psykologerna.

Om allt vore bra – hur då förklara att man år efter år använder ett test som Ericametoden som saknar normdata och forskningsunderlag? Lindgren och Janson borde ta del av den konkreta verkligheten där psykologer ingriper i människors liv hos myndigheter och domstolar. Jag tror att de i så fall skulle bli mindre tvärsäkra på att allt står rätt till.

Referenser

1. Sjöberg L. Bedömningsars ofullkomligheter en fara för rättssäkerheten. Juridisk Tidskrift 1999; 10: 928.
2. Hunsley J, Bailey JM. The clinical utility of the Rorschach: Unfulfilled promises and an uncertain future. Psychological Assessment 1999; 11: 266.
3. Dawes RM. Two methods for studying the incremental validity of the Rorschach test. Psychological Assessment 1999; 11: 297.
4. Hiller JB, Rosenthal R, Bornstein RF, Berry DTR, Brunell-Neuleib S. A comparative meta-analysis of Rorschach and MMPI validity. Psychological Assessment 1999; 11: 278.

Författare

LENNART SJÖBERG

fil dr, professor i psykologi, Handelshögskolan, Stockholm; ordförande i Stiftelsen för rättspsykologi.

E-post: pls@hhs.se